

Az elnémult színház, ahol először hangzott el színpadról magyar szó.

A kilenc éve bezárt Várszínházban.

Budaiak és pestiek, akiknek dolguk akad a Várban, hányszor mennek el a megszokottság közönyével a keskeny Színház-utcán, a Várszínház előtt, anélkül, hogy rá gondolnának színészettörténeti nevezetességre. Ha az idegen megismeri az ódon épületet, a Beethoven arcával ékített emléktábla a következőkre figyelmezteti: „Itt, az egykori budai teátrumban hangversenyezett 1800 május 7-én Beethoven. Halála századik évfordulóján állította Budapest székesfőváros közönsége.”

1927 március 26-án tették ide ezt az emléktáblát az egykori akadémiai márványtábla helyére. A főváros azért vétette le az 1866-ban állított régi emléktáblát, mert az adatai tévesek. „Itt állott a b. szűznek u. n. új vagy kisebb egyháza, mely a szent Zsigmond-prépostsághoz tartozott... II. József császár alatt pedig 1784. német színházzá alakították.” Nem sajnáljuk ezt az emléktáblát, amely a karmeliták egykori kolostorának német színházzá való alakítását hangsúlyozza és meghatározza, hogy a székesfőváros Beethoven-emléktáblával díszítette a Várszínházat, azonban mégis — ennek az épületnek egészen más nevezetességét kellene emléktáblával megjelölni, hogy az arajjáró megilletődve emlékezzék és átéljen egy nagy művelődéstörténeti pillanatot.

A hajdan való régi időben a távoli jövő fejlődése vajudott azon a napon, amikor 1794 október 25-én délután 6 órakor mécsek világa mellett szétváltak a függönyt a régi Várszínházban és a színpadon — magyar szó hangzott el. Kelemen László első magyar szintársulata játszotta az Iqazházi című „érzékeny játékot”, amelyet Simai Kristóf dolgozott át magyarra Brüll F. „Der Bürgermeister” című szindarabjából. Kelemen László alakította a címszerepet és Moor Anna, Nagy Mária, Szomor Máté, Róza Márton, Ráth Pál, Nemes András és Horváth János adták a többi szerepet. Ekkor szólt először magyar szó a színpadon, ez volt a magyar játékszin első előadása Budapesten és — a magyar művelődéstörténetnek ezt a feledhetetlen dátumát nem hirdeti emléktábla a színház ódon falán!

1924 közepe óta nem zendült fel szó ebben a kis intimhatású, különös bájú, régies szépségű színház-helyiségben. Fenn a homlokzat csúcsán a cimer, alatta zöldsalus ablakok, a kapu felett, az első emelet magasságában zöldre festett kis vasrácsos ajtó. Színház-utca 3. A kapu két oldalán egy-egy rozsdarágta lámparúd, amely egykor kőolaj, majd légszesz világítású lámpákat tartott a sötét budai estén színjátszókat nézni induló közönségnek. Jobboldalt a miniszterelnökségi palotát rozsdás, lezárt vasrácsos kapu választja el a színházról. Az emelet magasságában hídfolyosó köti össze a két épületet: átjáró volt ez egykor a miniszterelnök lakása és a páholya között. Most természetesen zárva van az aittaja.

Ha a színház kapujában megnyomjuk a csengőt, a baloldalon hozzá épített katonai épület Színház-utca 5. jelzésű nehéz ajtaja nyílik meg. Itt lehet most bemenni a színházba. Amint belépünk, lépcsővel találjuk magunkat szemközt. Ezen a különbejáraton, a lépcsőn, hajdan az uralkodóház tagjai jártak fel az emeleti bal első nagypáholyba. A haidani udvari páholy üres és porlepte. Most nem biborkárpit, hanem poros vászon függ a nyílása fölé. Ezen a kapun a színházépületet őrző házfelügyelő, Vargha Izidor városi raktári munkás jár be feleségével és két kis gyermekével, akik a lépcsőháztól jobbra levő két szoba, konyhát lakják. A lakásukból nyílik az ajtó az előcsornakoba.

Sűrű homály és dohos levegő fogadja a belépőt a néma kis előcsarnokban, ahol egykor a főváros estélyiruhás asszonyai, leányai, frakkos férfiai üdvözölték egymást, amikor páholvaikba indultak. A nézőtér üres, csak a ruhatár egykori fogasai szomorúknak ott, a széksorok eltűntek innen, ahogyan a színház raktárából a színpalak, díszletek is elvándoroltak, az újjáépített Budai Színkörbe.

És a színpad, amelyen annyi nagy író álmát elevenítették életre a magyar színészet rég halott nagyjai. 1803-tól kezdve állandósult a magyar játékszin ebben az épületben, Szigligeti, Vörösmarty, Kisfaludy Károly szindarabjait játszották itt. Hamletnek itt volt a budai bemutatója és Budán, ezen a színpadon csörrentek meg először Schiller Orleansi szüzének bilincsei. Kántorné ösztönzésére 1835 telén itt volt a Bánk bán első budai előadása...

Itt állunk a sugólyuk előtt és fölmered szemünk a színpadra. A háttérben a falak kis bolthajtásos bejárói, mint régmúlt időkben ittmaradt romok buskodnak. Milyen tágas, üres ez a színpad, amelynek deszkái valamikor Megyery, Egressy, Lendvay, Szentpétery, Fancsi, László tapodták és ide hintették a sok virágot Déryné karcsu lábai elé. 1884-ben Felek Miklós igazgatta a színházat és tagjai között ünnepelték Blahánét. Ebben az évben, december 27-én ülték meg a színház százéves fennállását. Majd a Nemzeti Színház tartott itt előadásokat, mint a 70-es években is. Hova lett a sok illúzió káprázata, amit a nagy színészek idéztek a most üresen tátongó páholyosorok, a földszint széksorai és a karzaton ülők elé. Némáság, homály, por és rossz levegő meg — édesbus gondolatok. Szinte szorongva siet ki az ember a színház jobboldalán lévő kis udvarra, amelynek háttérében virágoskertet ápol a házfelügyelő felesége. A néhány lépcsős színészbejáró kis kapuját sűrűn ellepi a szőlő zöld levelei. Hány körülrajongott színész, daliás színész sietett fel ezen a lépcsőn, hogy el ne késsen kifesteni arcát, magára öltetni a jelmezt.

1917-ben tatározták és a következő év tavaszánból megnyitották a színházat, majd néhány vidéki társulat is próbálkozott, de a változott idők nem veztek a Várszínháznak és 1924 tavaszán utoljára

hangzott el szó az Ősrégi színpadról. Időközben különböző tervezgetések és igénylések jelentkeztek. A Műemlékek Országos Bizottsága műemlékké nyilvánította és három évvel ezelőtt megvizsgálta az épületet, megkeresve az eredeti építkezés nyomait. Javasolta, hogy olyan célra alakítsák át a színház épületét, hogy mint műemlék megmaradhasson. A székesfőváros egyelőre nem is tervezi lebontását, de ennek nem is szabad megtörténnie. Mig Buda áll, ott kell állnia ennek a régi színháznak is, hogy emlékeztessen arra a nagy pillanatra, amikor először hangzott el itt magyar szó a színpadról.

Tamás Ernő.